

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

Temple Property Management by Community Participation

กฤติกา ชนะกุล

Kridtika Chanakun

Kridtika31@gmail.com

นฤมล เจริญใจ

Narumon Charoenjai

คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty Of Social Sciences Department of Sociology and Anthropology

Mahamakut Buddhist University

narumon.ch818@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นบทความวิจัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลโครงการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศาสนสมบัติในพุทธศาสนาของประเทศไทย” เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีประสิทธิผล การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (MixMethod) ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ในบทความวิจัยชิ้นนี้ได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพมาเสนอและเขียนบทความวิจัย ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบด้วยกันคือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการจากฐานข้อมูลระดับชาติ ใช้คำสำคัญในการค้นหาข้อมูล คือ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด การบริหารจัดการวัด การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัด/ศาสนสมบัติ เป็นต้น ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ร่วมวิจัย อันประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกร โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยนั้น จะคัดเลือกบุคลากรของวัดที่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำหน้าที่หลักในการดูแลศาสนสมบัติของวัด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ ในเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติ รวมจำนวนทั้งสิ้น 16 รูป/คน ผลการศึกษาพบว่า

วัด เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด ดังนี้คือ 1) การร่วมคิด 2) การร่วมตัดสินใจ 3) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และ 4) มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการบริหารจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบริหารจัดการศาสนสมบัติ, การมีส่วนร่วมของชุมชน, วัดในเขตเมือง, วัดในเขตชนบท

Abstract

This research article is a research article. As part of the research project information on "The Management of Buddhist Treasures of Thailand" to provide guidance for the development of effective Buddhist monasteries in Thailand. This research was conducted by MixMethod, using quantitative research methods. (Quantitative Research) and Quality (Qualitative Research). In this research article, data from qualitative research is presented and research article written. The data was collected by two types: 1) data collection by researching academic documents from national databases. The key word is used to search for information, namely the administration of the temple's treasures. Temple management Participation of the community in the administration of temples / religious treasures, etc. Conduct an in-depth interview with the study participants. Which consisted of the Abbot, Assistant Abbot and Waiyakakorn by the criteria for selecting participants of the research Will select temple personnel who perform their duties or the main duty in overseeing the temple's treasures. Experienced and knowledgeable in the management of treasures. A total of 16 person. The study found that

The temple provides opportunities for people in the community to participate in the management of the temple as follows: 1) participation in thinking, 2) participation in decision making, 3) participation in practice and 4) participation in monitoring and monitoring activities. Which the participation of the community contributes to the effective management of the measure

Keywords: Temple Property Management, Community involvement, Urban temples, Rural temples

บทนำ

วัด ถือเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในหลาย ๆ ด้าน ไม่เพียงแต่มีมิติด้านศาสนา หากแต่เป็นแหล่งศึกษาวิชาแห่งความรู้ เป็นโรงเรียนของชาวไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นโรงพยาบาล เป็นที่พำนักพักใจ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีบทบาทสำคัญในด้านการเผยแผ่ หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล 1 ตามความในมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ดังนั้น จึงต้องตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ ด้วย วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเช่น เรื่องสถานะนิติบุคคลของวัด เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ที่จะพึงมีได้เฉพาะบุคคลธรรมดา การแสดงเจตนาในการใช้สิทธิและหน้าที่จึงจำเป็นต้องมีผู้แทน ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงเป็นทั้งผู้ปกครองของวัด ตามมาตรา 37 (2) และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ตามมาตรา 45 ตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของเจ้าอาวาส คือ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

ศาสนสมบัติ หมายถึง สมบัติของพระพุทธศาสนา เป็นสมบัติส่วนร่วมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่ง มีพุทธทาสภิกขุให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา (พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช), 2551, น. 963) ด้านราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามเอาไว้ว่า ทรัพย์สินที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นสังฆารัมภ์ทรัพย์ และอสังฆารัมภ์ทรัพย์ เช่นเดียวกับในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มาตรา 40 แบ่งศาสนสมบัติออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระพุทธศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง คือ ทรัพย์สินของพระศาสนาโดยรวม ได้แก่ ที่ดิน อาคาร ดอกผลที่เกิดขึ้นจากที่ดินและอาคาร รวมถึงวัดร้างทั่วราชอาณาจักรที่ประกาศยุบเลิกวัดแล้ว 2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดในวัดหนึ่ง ที่รวมถึงปูชนียสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัด เช่น พระธาตุพนมเป็นศาสนสมบัติของวัดพระธาตุพนม พระปฐมเจดีย์เป็นศาสนสมบัติของวัดพระปฐมเจดีย์ พระพุทธชินราชเป็นสมบัติของวัดพระพุทธชินราช (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, น. 41; ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 1110) เป็นต้น ทั้งนี้การจัดการทรัพย์สินของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับการศึกษา เสนอแนะในการวางระบบ กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการปฏิบัติการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดูแล รักษาและจัดการเกี่ยวกับนิติกรรมและสัญญา การจัดประโยชน์ศาสนสมบัติกลางและวัดร้างในส่วนกลาง รวมถึงการดูแล แนะนำ และให้ความช่วยเหลือในการจัดการศาสนสมบัติของวัดที่มีพระสงฆ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดประโยชน์ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ ที่ได้รับมอบหมาย (สำนักงานศาสนสมบัติ, 2553)

“วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดดัดนิสัย
บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง”

สุภาจิตน์ เป็นการบ่งบอกให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านหรือชุมชนและวัดไม่สามารถแยกขาดกันได้เลย (คมสันต์ จันทร์อ่อน, 2558)

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชนการมีส่วนร่วม (participation) หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสเข้าไป เกี่ยวข้องในการบริหารเกี่ยวกับการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจ ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมในหลากหลายมิติ เพื่อแสวงหาแนวทางดำเนินการตามที่เห็นว่าเหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ (กฤติน จันทรสนธิมา, 2561.)

การมีส่วนร่วมชุมชนกับวัด เป็นความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายโดยเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชุมชนและวัด ในที่นั้น ๆ โดยการที่ชุมชนและวัดส่วนได้ส่วนเสีย ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมในกระบวนการหารือในขั้นตอนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการร่วมกันของกิจกรรมนั้น ๆ โดยระดับความสัมพันธ์เหล่านี้ เริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดงทัศนะความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิดแนวทางการแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และการร่วมติดตามประเมินผล รวมทั้ง การร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา (Watthaya Thitisampanno, 2017) ซึ่งการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งทางคณะสงฆ์ รัฐบาล และชุมชน หรือฝ่ายประชาชน ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ตามนโยบายรัฐบาลและคณะสงฆ์อย่างจริงจัง เพื่อทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (ปราณสุวีร์ อวารัมรัมย์, 2553, น.1) ความร่วมมือของชุมชนกับวัดในการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการบริหารจัดการของคนในท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ถือเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับวัดในการจัดการสิ่งต่าง ๆ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ซึ่งได้ค้นพบแนวทางการบริหารจัดการที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพคือการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการที่วัดได้มีการเปิดเผยและเปิดโอกาสให้หลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ร่วมรับรู้ข้อมูล ข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางการเงินของวัด ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามควรเป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และหลักคุณธรรมที่เจ้าอาวาสยึดถือปฏิบัติ ด้านไวยาวัจกร ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เปรียบเสมือนตัวแทนของวัด รวมถึง

คณะกรรมการวัดพึงมีต่อประชาชน ต้องทำให้ความศรัทธาเกิดขึ้นระหว่างวัดกับทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไปในอนาคตอย่างมั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีประสิทธิผล

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ในบทความวิจัยชิ้นนี้ได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพมานำเสนอและเขียนบทความวิจัย ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบด้วยกันคือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการจากฐานข้อมูลระดับชาติ ใช้คำสำคัญในการค้นหาข้อมูล คือ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด การบริหารจัดการวัด การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัด/ศาสนสมบัติ เป็นต้น นอกจากนี้ทำการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎกระทรวงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 มาประกอบเพื่อทำความเข้าใจถึงโครงสร้างและข้อกำหนดของการบริหารจัดการองค์กรศาสนาหรือวัด 2) การศึกษาภาคสนาม ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ร่วมวิจัย อันประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกร โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยนั้น จะคัดเลือกบุคลากรของวัดที่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำหน้าที่หลักในการดูแลศาสนสมบัติของวัด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ และมีความรู้ ในเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติ รวมจำนวนทั้งสิ้น 16 รูป/คน ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้สร้างเครื่องมือและใช้เครื่องมือ คือ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนในการดำเนินการ คือ 1. ศึกษาเอกสารทางวิชาการ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ 2. กำหนดขอบข่ายและประเด็นคำถามที่ต้องการให้มีความครอบคลุมกับขอบเขตการศึกษา วัตถุประสงค์ รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ 3. นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบถึงความสอดคล้องของเนื้อหา โครงสร้างภาษา และความถูกต้องเหมาะสมในประเด็นในวิจัย 4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบถูกต้องและพัฒนา ปรับปรุง เรียบร้อยแล้ว ไปเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การจัดระเบียบข้อมูล 2) กำหนดรหัสข้อมูล 3) การกำจัดข้อมูลหรือสร้างข้อสรุปชั่วคราว 4) การสร้างบทสรุป และ 5) การพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด (รัตนะ บัวสนธ์, 2551)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีประสิทธิผล

1. แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ

การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในเขตเมืองและชนบท พบว่า คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและกิจกรรมภายในวัด เริ่มตั้งแต่การร่วมกันสวดสวด ดุแลรักษาวัด การเริ่มงาน การร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน การแสดงความคิดเห็น รวมถึงการกำกับติดตามการทำงานของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา คนในชุมชนจะร่วมกันจัดงานร่วมกับวัด เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวบรรลุเป้าประสงค์ได้ด้วยดี การมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัดโดยเฉพาะวัดในชนบท จะมีลักษณะของวัดช่วยชุมชน ชุมชนช่วยวัด โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสามัคคีของคนในชุมชน เจ้าอาวาสสามารถสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนได้ เมื่อถึงคราวที่จำเป็นต้องขอความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันเมื่อชุมชนได้รับความเดือดร้อนวัดเองก็เป็นสถานที่พึ่งพิงให้ความช่วยเหลือชุมชนในหลายด้าน เริ่มตั้งแต่ปัจจัยสี่ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน การสร้างอาชีพ และส่งเสริมในคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจระหว่างสถาบันศาสนากับชุมชนจนกลายเป็นวิถีชีวิตร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดในเขตเมืองและชนบท

วัดในเขตเมืองและชนบทบางแห่ง ยังคงมีการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชน โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่างวัดในเขตเมืองและชนบท วัดในเขตชนบทส่วนใหญ่แล้ว พระสงฆ์และชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมนิคม มีการเกื้อกูล พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ วิธีการการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดและชุมชนไม่สามารถแบบแยกขาดจากกันได้ ต้องมีการดำเนินงานร่วมกันในทุกขั้นตอน

“วัดกับชาวบ้าน แยกจากกันไม่ได้หรอก วัดอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีญาติโยม

หลวงพ่อกำลังทำอะไร จะต้องหาหรือเขาคิดอะไรนะ ไม่งั้นชาวบ้านไม่ยอมรับ

พระนี่แหละอยู่ไม่ได้หรอก ต้องร่วมกันสองฝ่ายนะ”

เจ้าอาวาสวัด

ในขณะที่วัดหลายแห่งในเขตเมืองโดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น พบว่า ประชาชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของวัดค่อนข้างน้อย ความสัมพันธ์ของพระและประชาชนในชุมชนโดยรอบเป็นไปในลักษณะแบบทุติยภูมิ มีการประสานงานร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ของวัดยังอยู่ในระดับที่ต่ำ การดำเนินกิจกรรมจึงมักจะขึ้นอยู่กับความตัดสินใจของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดเป็นหลัก ซึ่งบริบทด้านความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ศาสนสมบัติภายในวัด กล่าวคือ ในเขตชนบท เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมการบริหารจัดการวัด หากเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์รูปใดปฏิบัติตนไปในทางที่ผิดศีลธรรมหรือพระธรรมวินัย จะถูกตรวจสอบโดยคนในชุมชน หากมีการดำเนินงานใด ๆ การใช้งบประมาณรายจ่ายไปในทิศทางใด มักจะต้องสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้าน หากเรื่องใดที่ชาวบ้านเห็น

ด้วยก็สามารถดำเนินการได้ กิจกรรมหรือโครงการของวัดจึงไม่ได้มาจากความต้องการของเจ้าอาวาสเพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามวัดในเขตเมือง พบว่า เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ บางวัดจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ห่างไกลกับชาวบ้าน เจ้าอาวาสของวัดหลายแห่งมีความเห็นว่าไม่ควรมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเพราะเจ้าอาวาสมองว่า ชาวบ้านไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวัดเพียงพอ ชาวบ้านมีบทบาทหน้าที่อย่างเดียวนั่นคือ การเข้าวัดทำบุญ เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาเจ้าอาวาสเคยประสบปัญหาที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมภายในวัด แต่เมื่อทำงานร่วมกันแล้วได้เกิดความขัดแย้งขึ้น เจ้าอาวาสจึงตัดสินใจที่จะบริหารจัดการศาสนสมบัติด้วยตนเองโดยไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และตัดสินใจ ในการดำเนินงานของวัด การขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนนั้นจึงส่งผลต่อการตรวจสอบการดำเนินงานของวัดเป็นไปได้อย่างยาก แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า มีวัดในเขตเมืองที่อยู่ตามภูมิภาคของประเทศไทย มีการดำเนินงานร่วมกับคนในชุมชนโดยรอบ ตัวอย่างเช่น

กรณีศึกษาวัดป่ายาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

พระสุวรรณ คุเวสโก เป็นเจ้าอาวาสวัดป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นวัดในพื้นที่เมือง มีบทบาทในการผสมผสานวัดกับชุมชน โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาชุมชนป่ายาง เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในวัดในด้านต่าง ๆ ดังเช่น เจ้าอาวาสได้ให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ภายในวัดป่ายางอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านได้เข้ามาทำกิจกรรมทางศาสนาและสังคม โดยส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มสัจจะ ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมมีสมาชิกในกลุ่มนับพันคน เจ้าอาวาสส่งเสริมการสร้างอาชีพให้คนในชุมชน โดยมีการจัดตั้งสหกรณ์ โรงน้ำดื่ม โรงอบสมุนไพร เพื่อให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองภายในชุมชน ขณะเดียวกันชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามาร่วมกับวัดในการทำบุญชื้อรายรับรายจ่ายของวัด ตลอดจนดูแลค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในวัด เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำค่าไฟ โดยเจ้าอาวาสได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาตรวจสอบได้ตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น พบว่า คนในชุมชนหรือชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ดำเนินกิจกรรมภายในวัด เริ่มตั้งแต่การร่วมกันสวดสวด ดุแลรักษาวัด การเริ่มงาน การร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน การแสดงความคิดเห็น รวมถึงการกำกับติดตามการทำงานของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา คนในชุมชนจะร่วมกันจัดงานร่วมกับวัด เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวบรรลุเป้าประสงค์ได้ด้วยดี วัดบางแห่งยังมีการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนมีการพัฒนา ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ก็คือ เจ้าอาวาสวัด วัดและชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการหรือพัฒนาแบบแยกขาดจากกันได้ วัดมีความสัมพันธ์แบบบูรณาการกับชาวบ้าน มีการเกื้อกูล ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ

3. ประสิทธิผลการบรรลุความสำเร็จด้านการบริหารจัดการศาสนสมบัติและการกิจวัด

การร่วมกันพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยการมีส่วนร่วมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านด้วยกัน ซึ่งบุคลากรของวัดถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุความสำเร็จของการกิจวัดและชุมชนร่วมกัน

เจ้าอาวาสวัด

เจ้าอาวาสวัดถือเป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรกๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาวัด ความสำเร็จและความสามารถของเจ้าอาวาสวัดจะช่วยกำหนดทิศทางการดำเนินงานวัด รวมถึงความสามารถในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของพระภิกษุ สามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้น มีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เจ้าอาวาสนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการนำองค์กรหรือวัดไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ และมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นพระสงฆ์ผู้ที่มีหน้าที่บริหารและปกครองวัด มีความใกล้ชิดกับชุมชน และประชาชนมากที่สุด หากประชาชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา เคารพนับถือต่อเจ้าอาวาสแล้วย่อมนำไปสู่การร่วมกันพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นเจ้าอาวาสจึงเปรียบเสมือนเครื่องจักรสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ลักษณะของเจ้าอาวาสที่สามารถบริหารจัดการศาสนสมบัติจนบรรลุความสำเร็จตามภารกิจวัด มีดังต่อไปนี้

- เจ้าอาวาสมีความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการทุก ๆ ด้านภายในวัด
- เจ้าอาวาสและคณะพระสงฆ์ในวัดมีความรู้ ความสามารถ และใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ
- การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดเจ้าอาวาสต้องดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและตรวจสอบได้อย่างเป็นระบบในการบริหารจัดการงบประมาณและทรัพย์สินของวัด
- ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมให้แก่ประชาชนในพื้นที่
- เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ศาสนสมบัติร่วมกับทางวัด

ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด

ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จรองจากปัจจัยเจ้าอาวาส การดำเนินงานของวัดจะสามารถบรรลุตามเป้าหมาย จนนำไปสู่ความสำเร็จได้ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และความร่วมมือของบุคลากรภายในวัดร่วมด้วย ทั้งนี้วัดตัวอย่างที่สามารถบริหารจัดการ ศาสนสมบัติได้อย่างเป็นระบบ มีเอกสารในการดำเนินงานและสามารถตรวจสอบได้นั้น ไวยาวัจกรจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่นี้เป็นหลัก เช่น การจดบันทึกรายรับ-รายจ่าย การรวบรวมเอกสารการใช้จ่ายของทางวัด การเป็นตัวแทนเจ้าอาวาสในการตัดสินใจและดำเนินธุรกรรมการเงินแทนเจ้าอาวาส เป็นต้น หากวัดใดมีไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดดังต่อไปนี้ ย่อมจะส่งผลดีต่อวัดในระบบการบริหารจัดการ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไวยาวัจกรและกรรมการวัด จำต้องสามารถดำเนินงานเคียงคู่มาร่วมกันได้อย่างดี จึงจะสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาวัดให้บรรลุความสำเร็จได้

- เป็นผู้มีความซื่อสัตย์และไม่ทุจริตในเรื่องการเงินและสมบัติของวัด
- เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและเคารพจากคนในชุมชน
- เป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรมและนำหลักธรรมมาใช้ในการทำงาน
- มีสัมพันธภาพที่ดีร่วมกันคนในชุมชน

อย่างไรก็ตามด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและวัด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พุทธศาสนิกชนเข้าใจว่าวัดเป็นพื้นที่สาธารณะจึงสามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านประเพณี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มักจะมาจัดขึ้นที่วัด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นประชาชนในพื้นที่มักอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกับวัด จึงไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายด้านค่าน้ำ ค่าไฟ อาคารสถานที่ให้แก่วัด จนส่งผลให้วัดหลายแห่งต้องชำระหรือมีรายจ่ายด้านสาธารณูปโภคแทนประชาชน ซึ่งอาจมีความเสี่ยงในการเกิดข้อพิพาทและขัดแย้งกันตามมาในภายหลังระหว่างชุมชนและวัด ข้อจำกัดข้างต้นได้ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบการบริหารจัดการด้านศาสนสมบัติภายในวัด เช่น การจัดทำเอกสารด้านรายรับรายจ่าย การวางแผนการพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบ การดูแลรักษาทัศนียภาพวัด เป็นต้น

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยอภิปรายได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดในเขตเมืองและวัดในเขตชนบท

1) **การร่วมคิด** มีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา และค้นคว้าหาสภาพและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนความต้องการของชุมชน “ชาวบ้านเค้ามาร่วมกับวัดทุกด้านนั้นแหละโยม อย่างเวลาอาตมาอยากจะสร้างรายได้ให้คนในชุมชน เคื่อก็มาช่วยกันคิดว่าทำ จะขายอะไรดี หลายคนก็หลายแนวคิด ถ้าให้อาตมาคิดเองทำเองก็คงไม่สำเร็จหรอก” สอดคล้องกับแนวทางของการมีส่วนร่วมที่ ธนาภรณ์ เมทธิสตุติ (2543) ได้อธิบายว่าการมีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา และค้นคว้าหาสภาพและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนความต้องการของชุมชน

2) **การร่วมตัดสินใจ** มีส่วนร่วมในการริเริ่มและตัดสินใจกำหนดกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อลดและแก้ปัญหาชุมชน “วัดกับชาวบ้าน แยกจากกันไม่ได้หรอก วัดอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีญาติโยมหลวงพ่อก็ทำอะไร จะต้องหารือเขาตลอดนะ ไม่งั้นชาวบ้านไม่ยอมรับพระนี่แหละอยู่ไม่ได้หรอก ต้องร่วมกันสองฝ่ายนะ” สอดคล้องกับแนวทางของการมีส่วนร่วมที่ ธนาภรณ์ เมทธิสตุติ (2543) ได้อธิบายว่า เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือเรียบร้อยแล้วต่อมาจะต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

3) **มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ** ให้ความร่วมมือ และสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติ ตามกิจกรรมเพื่อลดและแก้ไขปัญหของท้องถิ่นและชุมชน

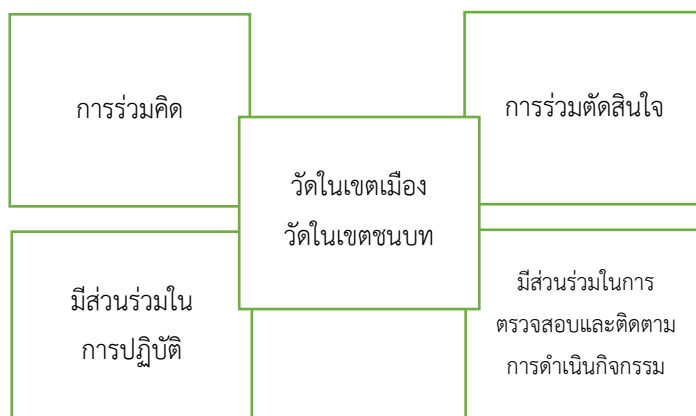
4) **มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรม** เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ “เวลามีงานบุญ งานกฐิน งานผ้าป่า คนในชุมชนเขาก็จะมาช่วย มากกว่ามาเก็บวัด มาช่วยกันเตรียมสถานที่ เตรียมข้าวของอะไรต่อมิอะไร ทอดกฐิน ผ้าป่าเสร็จ เวลานั้นเงิน เราก็นับต่อหน้าเขา เราเห็นเราก็อิ่มใจใจ ว่า เราช่วยเขาได้ เขาช่วยเราได้ นั่นแหละมันคือบุญ” สอดคล้องกับลักษณะแนวทางของการมีส่วนร่วมที่ ธนาภรณ์ เมทธิสตุติ (2543) ได้อธิบายว่า เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา

วัดบางแห่งยังมีการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนมีการพัฒนา ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ก็คือ เจ้าอาวาสวัด ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่างวัดในเขตเมืองและชนบท พบว่า วัดในเขตชนบทจะมีการบริหารจัดการวัดและศาสนสมบัติร่วมกับคนในชุมชนมากกว่า เนื่องจากว่าบริบทของวัดในเขตชนบทนั้น วัดและชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการหรือพัฒนาแบบแยกขาดจากกันได้ วัดมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิกับชาวบ้าน มีการเกื้อกูล ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ วัดในชนบทเจ้าอาวาสหลายท่านสามารถสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่นเมื่อขอความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากชุมชนก็ได้รับจากชุมชนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันเมื่อชุมชนได้รับความเดือดร้อนวัดก็ให้ความช่วยเหลือชุมชนในหลายด้าน ทั้งปัจจัยสี่ และการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยการสร้างอาชีพให้คนในชุมชนทำให้ชาวบ้านมีรายได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจระหว่างสถาบันศาสนากับชุมชนจนกลายเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันไปจากรุ่นสู่รุ่นตลอดไปไม่ว่านานแค่ไหนวัดก็เป็นศูนย์กลางเป็นที่พึ่งให้กับชุมชน ในขณะที่วัดหลายแห่งในเขตเมืองโดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น พบว่า ประชาชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของวัดค่อนข้างน้อย ความสัมพันธ์ของพระและประชาชนในชุมชนโดยรอบเป็นไปในลักษณะแบบทุติยภูมิ ขาดการประสานงานร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ของวัดมักจะขึ้นอยู่กับความตัดสินใจของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดเป็นหลัก ซึ่งบริบทด้านความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศาสนสมบัติภายในวัด ซึ่งการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดที่มีการเปิดเผยและเปิดโอกาสให้หลายฝ่ายมีส่วนร่วมกันในการบริหารงาน ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางการเงินของวัดไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามแนวทางประชาธิปไตยเป็นหลักการมีส่วนร่วม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และหลักคุณธรรมที่เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัดพึงมีต่อประชาชน ทำให้ความศรัทธาเกิดขึ้นระหว่างวัดกับทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำไปสู่ความร่วมมือกันพัฒนาวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งนี้การบริหารจัดการศาสนสมบัติต้องมี (พระมหาสุชนันท์ สุนนโท, 2557) พุทธบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นฉันทะ (วางแผน) ได้แก่ มีการวางแผนจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัด มีการเปิดรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน จัดประชุมเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเพื่อชี้แจงการจัดทำเอกสาร รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านศาสนสมบัติขึ้นหนึ่งชุดทำหน้าที่ในการชี้แจง ควบคุมการดำเนินการ งานด้าน ศาสนสมบัติ ขั้นวิริยะ (ลงมือทำ) ได้แก่ ดำเนินการตามแผนแม่บทฯ จัดประชุมชี้แจงเจ้าอาวาสให้ทราบถึงแม่แบบที่กำหนดให้แต่ละวัดดำเนินการตามแบบบัญชีที่กำหนด จัดทำระบบการจัดเก็บเอกสารให้เจ้าอาวาสนำไปปฏิบัติ ออกตรวจตราเยี่ยมเยียนเจ้าอาวาส ขั้นจิตตะ (ตรวจสอบ) ได้แก่ ตรวจสอบผลการดำเนินการตามแผนแม่บทฯ มีคณะกรรมการจัดจ้างและตรวจรับงาน เปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบได้ แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบผลการดำเนินการ ให้แต่ละวัดส่งบัญชีเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง กำหนดให้เจ้าอาวसरายงานผลการดำเนินการในรอบปี เพื่อตรวจสอบ มีการตรวจสอบผลการจัดการศาสนสมบัติของวัดว่าเป็นไปตาม กฎกระทรวง หรือไหม จัดทำรายงานผลการส่งเสริมการจัดการศาสนสมบัติ สำนวจความพึงพอใจของพระสงฆ์ การ ขึ้นวิมังสา (ปรับปรุงแก้ไข) ได้แก่ แก้ไขปรับปรุงแผนแม่บทให้ทันสมัย แก้ไขปรับปรุงข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น

ระหว่างการก่อสร้างโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน หากวัดใดดำเนินการไม่ถูกต้อง ก็ให้กลับไปดำเนินแก้ไขใหม่ให้ถูกต้อง พัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาส ให้ถูกต้องตาม กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511)

องค์ความรู้การวิจัย

ภาพที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการวัด

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย อธิบายได้ดังนี้ วัดในเขตเมืองและวัดในชนบทมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด ดังนี้คือ การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. วัดควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด จะต้องใช้เวลามากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว เพราะการตัดสินใจของเจ้าอาวาสที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น จะส่งผลความน่าเชื่อถือต่อสังคมและสาธารณชน
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดควรเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และ ไวยาวัจกร ในการบริหารจัดการวัด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศาสนสมบัติของศาสนาแต่ละศาสนา
2. ควรมีการศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติในพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน

บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการ
บริการจัดหางาน. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวง
แรงงาน.
- กฤติน จันทรสนธิมา. (2561). การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยใช้แนวทาง
ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- คมสันต์ จันทรอ่อน. (2558). บวร: บ้าน, วัด, โรงเรียน สังคมแห่งการเกื้อกูล? แหล่งที่มา
<https://prachatai.com/journal/2015/12/62826> สืบค้นเมื่อ 10 ก.พ.2564.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล.(2548). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory
Democracy). กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.
- ธนาภรณ์ เมทนีสุดดี.(2543). ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อการรับบริการสื่อ วิดี
ทัศน์ : ศึกษาเฉพาะวัดเชตุพนวิมลมังคลาราม. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีที่
เหมาะสมเพื่อการพัฒนาทรัพยากร.มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปราณสุวีร์ อ้าวร่วมรัมย์.(2553). วัดกับชุมชน. กองพุทธศาสนิกเทศ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
กรุงเทพฯ.
- พระครูชินวรานุวัตร. (2554). บทบาทของวัดที่มีต่อสาธารณสงเคราะห์ : กรณีศึกษาชุมชนวัดฆ้องน้อย
จังหวัดราชบุรี. พุทธศาสนมहाบัณฑิต สาขาวิทยาการจัดการเชิงพุทธบัณฑิตวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”.พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระมหาสุชน สุนนโท(รุจิเวทย์) (2557).การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา.วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยาการจัดการเชิงพุทธ.
บัณฑิตวิทยาลัย.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505.ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 79 ตอนที่ 115 .31 ธันวาคม 2505.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484.ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58. 14 ตุลาคม 2484.
- รัตน์ บัสนันท์. (2551).การวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คำสมัย.
- สำนักงานศาสนาสมบัติ.(2553).คู่มือการดูแลและการจัดการศาสนสมบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม :
สำนักงานศาสนาสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.(ม.ป.ป.).รายงานของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการ
ปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร.

สวาท ฮาดถักดี. ทรงพล โชติเวชกุล. ชัยรัตน์ มาสอน. (2561).**การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา**.วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ฉบับเดือน มกราคม-มิถุนายน.

Roem Khaitakhop.2017. **Guide Line for Participation event The Important Buddhist days between Temples and Communities**. Veridian E-Journal. Silpakorn

Wattaya Thitisampanno.2017.**Cooperation of Village Temple and School in Social Development Viharndaeng District Saraburi Province**.MCU Social Development.vol.2 No.3, September- December.